

ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВА РОСЛИННІСТЬ ОСТРОВА ПРОСЕРЕД

О.О. Сенчило¹, Є.О. Воробйов², В.Л. Шевчик³, І.В. Соломаха⁴

¹ — Київський університет імені Тараса Шевченка, кафедра ботаніки, 252017, Київ-17, Володимирська, 64.

² — Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 252601, Київ, МСП-1, вул. Терещенківська, 2.

³ — Канівський природний заповідник, 258300, Черкаська область, м. Канів

⁴ — Національний ботанічний сад ім. Гришка НАН України, Київ, Тимирязівська, 1

Senchilo O.O., Vorobyov Ye.O., Shevchuk V.L., Solomacha I.V. // Ukr. Phytosoc. Col. — Kyiv, 1999. — Ser. A, Iss. 3 (14). — P. 58–67.

Keywords: flood-lands, phytosociology, Kremenchug reservoir, *Salicetea purpureae*.

Summary

There were presented floristic classification and short description of arbo-shrubbery vegetation of Prosered island (the upper Kremenchug reservoir). There were isolated 3 unions (one was isolated earlier), 4 associations, 5 sub-associations (one was isolated earlier) and 10 variants within class *Salicetea purpureae* Moor 1958, that includes the order *Salicion albae* Th. Muller et Gors 1958.

Природні умови

Острів Просеред є частиною заплави Дніпра у верхній частині Кременчуцького водосховища і знаходиться на 15 км нижче від Канівської ГЕС.

За геоботанічним районуванням острів розташований у Канівському геоботанічному районі Правобережного центрального геоботанічного округу Подільсько-Середньодніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції (Білик, 1977).

Північна частина острова піднята, берег обривистий, південна — знижена і полого спускається до води. Ґрунти — переважно дернові слабосформовані на сучасних алювіальних відкладах. Площа острова — близько 300 га. Впоперек острів перерізаний досить замуленою протокою, яка досягає значної ширини. Періодично вона сполучається з Дніпром своєю північною частиною, що сприяє її замуленню. Загалом же острів дуже подібний до заплавної островів Круглик та Шелестів, котра входять до складу Канівського природного заповідника, характеристика яких була наведена раніше (Шевчик та ін., 1996).

Матеріал та методика досліджень

Синтаксономічний склад рослинності о-ва Просеред досліджувався нами в червні 1997 р. Описами, які виконувались на стандартних описових ділянках (25x25м) та в природних межах фітоценозів, був охоплений весь острів. Всього було виконано 50 геоботанічних описів, з яких п'ять було вилучено під час обробки та підготовки матеріалів до друку, оскільки вони мали перехідний характер, через що їх неможливо було ідентифікувати.

Геоботанічні матеріали оброблялись за методом перетворення асоціативних таблиць (Косман та ін., 1991). Назви видів подано за Європейським (Європейським ... 1987).

В результаті проведеної роботи було отримано синтаксономічну схему деревно-чагарникової рослинності о-ва Просеред, яку наводимо нижче.

Синтаксономія деревно-чагарникової рослинності о-ва Просеред

Salicetea purpureae Moor 1958

Salicetalia purpureae Moor 1958

Salicion albae Th. Muller et Gors 1958

Salici-Populetum (Tuxen 1931) Meijer Drees 1936

Salici acutifoliae-*Amorphaetum fruticosae* ass. nova prov.

Rubus caesi-*Amorphaetum fruticosae* Shevchuk et V.Sl. 1996

Astrophostemo sparsiflorae-*Amorphaetum* Shevchuk et V.Sl. 1996

s.s. -A.f. var. *Salix acutifolia*

Galio veri-*Aristolochion clematidis* Shevchuk et V.Sl. in Shevchuk et al.

1996

Galio veri-*Aristolochietum clematidis* Shevchuk et V.Sl. in Shevchuk et al.

1996

Q.v.-A.c. typicum

Q.v.-A.c. t. var. Populus nigra

Q.v.-A.c. vicietosum tetraspermi

Q.v.-A.c. v. t. var. Myosotis micrantha

Q.v.-A.c. v. t. var. Bromopsis inermis

Q.v.-A.c. v. t. var. Verbascum lychnitis

Q.v.-A.c. v. t. var. Rubus caesius

Характеристика виділених синтаксонів

Деревно-чагарникова рослинність о-ва Просеред представлена класом *Salicetea purpureae*. В первинній сукцесії вони є наступною стадією після трав'янистих угруповань класів *Festucetea vaginatae*, *Sedo-Scleranthetea*, *Phragmiti-Magnocaricetea* та *Molinio-Arrhenantheretea*. Існує думка, що в ході сукцесійного розвитку чагарникові угруповання з шелюгою в міру збагачення ґрунту органікою поступають лучним фітоценозам (Бортняк та ін., 1992).

Клас *Salicetea purpureae* в межах заплави об'єднує деревні та чагарникові угруповання. На острові представлений трьома союзами порядку *Salicetalia purpurea*: *Salicion albae*, *Galio veri-Aristolochion clematidis* та *Rubus caesi-Amorphaetum fruticosae*.

Союз *Salicion albae* об'єднує деревно-чагарникові угруповання, котрі можна охарактеризувати як найбільш гідрофільні в класі. Це підтверджується високою постійністю видів, котрі є одночасно діагностичними для синтаксонів класу *Phragmiti-Magnocaricetea*. На острові виявлено дві асоціації союзу, одна з яких включає деревні фітоценози, інша — чагарникові.

Асоціація *Salici-Populetum* характеризує вербово-тополеві та тополеві ліси заплави, які на острові приурочені до берегів протоки та локальних знижень з неглибоким рівнем ґрунтових вод. Домінантами є *Salix alba* або *Populus nigra* із зімкнутістю крон 0,5–0,8; загальна зімкнутість крон — 0,7–1. В другому деревному ярусі з невисокою постійністю зустрічаються *Fraxinus excelsior*, *Pinus communis*. Чагарниковий ярус утворений видами *Rubus cae-*

Таблиця 1
Видово-кількісна характеристика союзу Salicion albae о-ва Просеред

Назва виду	Синтаксони												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Щільність крон	1	0,7	0,8	0,8	0,7	0,3	0,8	0,6	0,6	0,7	0,3	0,2	0,5
Проективне покриття, %	20	30	90	15	40	50	70	30	60	40	70	60	25
Кількість видів у описі	18	20	14	14	14	18	17	15	16	23	18	16	12
Номер синтаксона	1						2						
D. s. Ass. Salici-Populetum													
<i>Populus nigra</i>	+	1	.	+	+	.	.	.	.	.	.	.	+
<i>Rhamnus cathartica</i>	.	+	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Lythrum salicaria</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Mentha aquatica</i>	.	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.	.	.
D. s. Ass. Salici acutifoliae-Amorphaetum													
<i>Salix acutifolia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Urtica dioica</i>	.	.	.	.	.	3	4	4	3	4	2	2	2
<i>Poa nemoralis</i>	.	.	.	.	.	+	1	.	.	1	.	1	.
<i>Rumex thyrsoiflorus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa pratensis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	+	.	.
D. s. All. Salicion albae													
<i>Carex acuta</i>	.	1	.	1	4	+	.	+	1	.	.	.	.
<i>Humulus lupulus</i>	.	+	+	+	1	1	1	+	.	.	.	.	1
<i>Lysimachia nummularia</i>	+	1	+	.	.	.	+	.	1	2	+	+	1
<i>Rubus caesius</i>	2	1	.	.	1	2	4	2	1	1	1	1	1
<i>Galium palustre</i>	.	.	.	2	.	.	+	+	1	.	+	.	+
<i>Acer negundo</i>	.	.	+	+	.	.	+	+	1	.	.	.	+
<i>Scrophularia nodosa</i>	.	1	.	.	.	.	.	+	.	.	.	.	.
<i>Iris pseudacorus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Lycopus europaeus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Equisetum pratense</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Taraxacum officinale</i>	.	.	.	.	+	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa palustris</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	3
D. s. All. Rubo caesi-Amorpha fruticosae													
<i>Glechoma hederacea</i>	.	+	1	5	.	.	.	.	+	+	1	+	1
<i>Frangula alnus</i>	1	.	.	.	.	.	.	.	4	1	.	.	1
<i>Ulmus glabra</i>	.	+	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Asparagus officinalis</i>	.	.	+	1	.	.	.	.	+	.	.	.	.
D. s. Cl. Salicetea purpureae													
<i>Amorpha fruticosa</i>	1	2	2	2	4	1	3	2	4	2	2	2	1
<i>Pyrus communis</i>	.	+	1	1	.	.	.	.	1	1	2	2	+
<i>Aristolochia clematidis</i>	.	+	1	5	+	.	.	.	1	1	5	2	5
<i>Crataegus pseudokyrtostyla</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Swida sanguinea</i>	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Salix alba</i>	5	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	2	.
D. s. Cl. Phragmiti-Magnocaricetea													
<i>Scutellaria galericulata</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Stachys palustris</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Stem. latifolium</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
D. s. Cl. Molinio-Arrenatheretea													
<i>Galium boreale</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Potentilla argentea</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Alopecurus pratensis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa angustifolia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Carex praecox</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Euphorbia virgultosa</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
D. s. Cl. Artemisietea vulgaris													
<i>Tanacetum vulgare</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Назва виду	Синтаксони												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Salix alba</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Populus nigra</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Salix acutifolia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Rubus caesius</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Urtica dioica</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa nemoralis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Rumex thyrsoiflorus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa pratensis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Carex acuta</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Humulus lupulus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Lysimachia nummularia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Rubus caesius</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Galium palustre</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Acer negundo</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Scrophularia nodosa</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Iris pseudacorus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Lycopus europaeus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Equisetum pratense</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Taraxacum officinale</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa palustris</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Glechoma hederacea</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Frangula alnus</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Ulmus glabra</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Asparagus officinalis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Amorpha fruticosa</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Pyrus communis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Aristolochia clematidis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Crataegus pseudokyrtostyla</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Swida sanguinea</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Salix alba</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Scutellaria galericulata</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Stachys palustris</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Stem. latifolium</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Galium boreale</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Potentilla argentea</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Alopecurus pratensis</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Poa angustifolia</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Carex praecox</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Euphorbia virgultosa</i>	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

У таблиці позначені синтаксони: 1 — Salici-Populetum; 2 — Salici acutifoliae-Amorphaetum fruticosae.

Swida sanguinea, *Frangula alnus*, *Amorpha fruticosa*, *Crataegus pseudokyrtostyla*, *Swida sanguinea*, які діагностують клас та союз. Проективне покриття трав'яного ярусу — 15-90%, постійних домінантів немає (табл. 1).

Асоціація Salici acutifoliae-Amorphaetum fruticosae ass. nova prov.

Номенклатурний тип: опис №10 (табл. 2), виконаний В.Л. Шевчиком та Б.О. Воробйовим 1.06.97 на пологому схилі східної орієнтації з ітрофікованим за рахунок опад субстратом.

Діагностичні види: *Salix acutifolia*, *Amorpha fruticosa*, *Urtica dioica*, *Poa nemoralis*, *Rumex thyrsoiflorus*, *Poa pratensis*.

Фітоценотична та екологічна характеристика. Флористично досить багаті чагарникові угруповання. Зустрічаються по знижених незатоплених або періодично затоплюваних водою ділянках, по береговому схилу протоки, на днищах канав. Зімкнутість чагарникового ярусу — 0,2-0,8, його основу при високій постійності утворюють *Salix acutifolia*, *Rubus caesius*, *Pyrus communis*. Висока постійність *Pyrus communis*, очевидно, є локальним явищем, характерним саме для цього острова. Проективне покриття трав'яного ярусу — 25-70%.

Союз Galio veri-Aristolochion clematidis об'єднує гемісильватні угруповання заплави, що формуються в умовах гостроперемінного режиму вологозабезпечення. На острові займає найбільш високі ділянки в північній (підвищеній) частині на дернових легкосупіщаних ґрунтах із рівнем ґрунтових вод 1,5-2 м. Угруповання цього союзу чергуються з трав'янистими фітоценозами. На острові виявлено одну асоціацію Galio veri-

